

05 / 24

VERSCHIL IN FRYSLÂN

GROEPEN INWONERS IN HET FRYSLÂN VAN 2023

CIJFERS / MENSEN / INZICHT

// INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING.....	3
EIGENTIJDSE ONGELIJKHEID IN FRYSLÂN EN NEDERLAND	6
ONDERZOEKSOPZET	8
ZES KLASSEN NADER BEKEKEN	10
VERSCHIL IN FRYSLÂN: EEN MAATSCHAPPELIJKE ZESDELING, DRIEDELING OF TWEEDELING?	22
HANDELINGSPERSPECTIEVEN	25

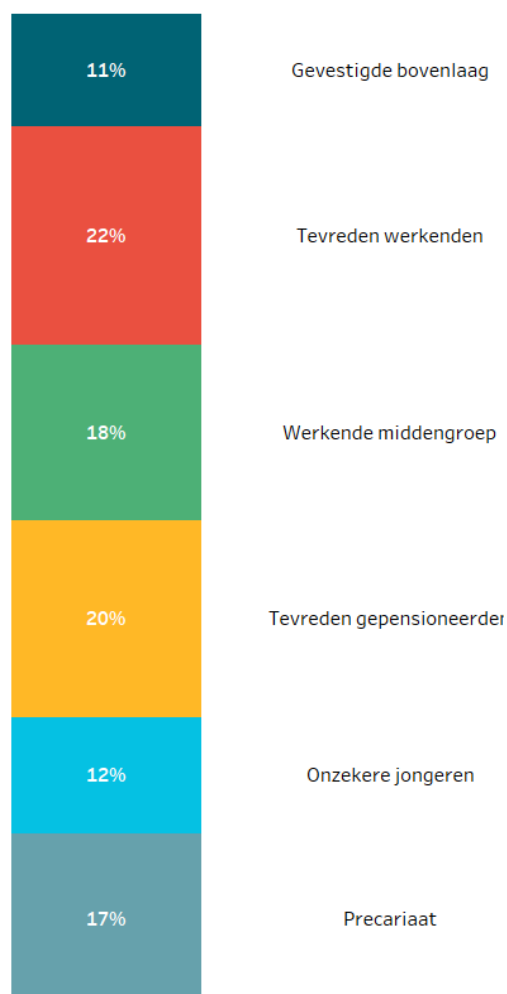
// SAMENVATTING

De sociale ongelijkheid groeit in Nederland. Daarmee neemt ook de maatschappelijk onvrede toe. Deze situatie vraagt om onderzoek naar hoe deze ongelijkheid er precies uitziet en of dit gevolgen heeft voor hoe verschillende groepen burgers meedoen in en kijken naar de samenleving. Daarom heeft Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in eerder onderzoek geprobeerd om inwoners in te delen in zogenaamde 'kapitaalgroepen' of 'klassen', waarbij een moderne, brede definitie van wat er onder kapitaal wordt verstaan is gehanteerd: naast inkomen en vermogen ('economisch kapitaal') is ook rekening gehouden met de kenniskring van mensen ('sociaal kapitaal'), hun leefstijl ('cultureel kapitaal') en zaken als fysiek en mentaal welzijn ('persoonlijk kapitaal'). Uit deze landelijke analyse bleek dat de Nederlandse samenleving is onder te verdelen in 7 kapitaalgroepen, die op een unieke manier naar zichzelf en de maatschappij kijken.

Omdat de Fryske samenleving in meerdere opzichten behoorlijk afwijkt van de Nederlandse, is in dit rapport onderzocht in wat voor klassen inwoners van Fryslân zijn te verdelen op basis van eenzelfde brede definitie van kapitaal. Om de klassen te duiden, is er gekeken naar de kapitaalscores van de groepen, maar ook hoe de groepen kijken naar zichzelf, anderen en de wereld om zich heen.

Zes Friese klassen

Het onderzoek leverde een verdeling in zes klassen op. Van de zes klassen, heeft de *gevestigde bovenlaag* het meeste kapitaal en dus de meeste hulpmiddelen. Ze kijken ook het meest positief naar zichzelf, het leven en de wereld om zich heen. Ze worden gevolgd door de *tevreden werkenden* die met name minder economisch kapitaal hebben dan de gevestigde bovenlaag, maar op de andere kapitaalvormen vergelijkbaar of beter scoren. Ook is er een middengroep te onderscheiden die bestaat uit de *werkende middengroep*, *onzekere jongeren* en *tevreden gepensioneerden*. Deze groepen lijken qua totaal kapitaal sterk op elkaar, maar de samenstelling ervan verschilt sterk. Zo beschikken leden van de *werkende middengroep* over veel meer economisch kapitaal dan de *tevreden gepensioneerden*, maar helemaal dan de *onzekere jongeren*. Bovendien kijken de *tevreden gepensioneerden* positiever naar zichzelf, anderen en de wereld dan de andere twee middengroepen: in deze opzichten scoren ze zeer vergelijkbaar met de *gevestigde bovenlaag* en de *tevreden werkenden*. De klasse met het minste kapitaal, en dus de minste hulpmiddelen, is het *precariaat*. Ze kijken net zoals de *werkende middengroep* en de *onzekere jongeren* minder positief naar zichzelf en de wereld om zich heen. De groep *onzekere jongeren* bestaat in meerderheid (55%) uit studenten, maar ook voor een kwart uit mensen die werkloos/werkzoekend zijn. Zowel de *tevreden gepensioneerden* als het *precariaat* bestaat voor het grootste deel uit gepensioneerden.

Een groep met het label *precarië* is ook in het landelijke onderzoek van het SCP de klasse met de minste hulpmiddelen. De samenstelling van beide groepen verschilt echter behoorlijk tussen beide onderzoeken. Zo is van het Fryske *precarië*, in vergelijking met het landelijke, een aanzienlijk kleiner deel niet aan werk en niet op zoek naar werk (ongeveer 20% versus 40%). Het Fryske *precarië* is echter wel een stuk groter in omvang (17% ten opzichte van 6% van de populatie).

Conclusies voor beleid

De klasse waartoe inwoners van Fryslân behoren, voorspelde maar in beperkte mate hoe ze naar zichzelf en de samenleving kijken. De klassen die qua beschikbare hulpmiddelen tussen de *gevestigde bovenlaag* en het *precarië* zitten, hebben opvattingen die vaak niet eenduidig samenhangen met hun hoeveelheid totaalkapitaal. Om sociale verschillen in maatschappelijke opvattingen in kaart te brengen, lijkt het daarom efficiënter om te kijken naar makkelijker te meten kenmerken als opleidingsniveau, inkomen, leeftijd en geslacht dan de hier gebruikte uitgebreide kapitaalmeting.

De grootste toegevoegde waarde van dit onderzoek is de gedetailleerde beschrijving van de verdeling van hulpmiddelen over verschillende groepen inwoners van Fryslân. Hierbij vallen drie dingen op. Ten eerste dat de verschillen in hulpmiddelen in Fryslân tussen inwoners relatief klein zijn. Ten tweede dat de klassen in het midden, de *werkende middengroep*, *tevreden gepensioneerden*, en *onzekere jongeren*, wanneer een brede kapitaalmeting wordt gebruikt, over ongeveer evenveel hulpmiddelen beschikken, ondanks aanzienlijke verschillen in economisch kapitaal. Dit impliceert dat verschillende groepen burgers hele andere soorten hulpmiddelen kunnen inzetten wanneer ze worden geconfronteerd met dezelfde soort problemen.

Ten derde valt op dat het *precarië* in de Fryske samenleving verreweg de slechtste uitgangspositie heeft. Niet alleen haar economische middelen zijn beperkt, ook heeft deze klasse de minste beschikking over alternatieve hulpbronnen. Ze zijn dus minder goed in staat om hun eventuele gebrek aan geld te compenseren door bijvoorbeeld hulp uit hun sociale netwerk te organiseren of door toegang te krijgen tot bepaalde voorzieningen vanwege onvoldoende digitale vaardigheden. Dit terwijl deze groep grotendeels uit oudere en gepensioneerde mensen bestaat met een relatief zwakke gezondheid, die over het algemeen meer hulp en zorg nodig hebben. Wat betreft toekomstbestendig beleid is het daarom raadzaam om (veel) rekening te houden met de sociale uitgangspositie van ouderen.

Zes sociale klassen en hun profiel

aantal
respondenten
per klasse

Klasse	Aantal	Leefstijl	Zelfplaatsing	Tevredenheid	Vrouw	FRL	Vertrouwen	Verbonden	Wrijving
1 Gevestigde bovenlaag	11,4%	52	7,3	8,1	28%	6%	78%	67%	4,6
2 Tevreden werkenden	22%	45	7	7,8	53%	3%	77%	76%	4,9
3 Werkende middengroep	17,7%	46	5,9	6,8	46%	8%	61%	72%	5,2
4 Tevreden gepensioneerden	19,9%	67	7	7,9	47%	6%	75%	73%	4,8
5 Onzekere jongeren	11,7%	30	5,9	6,8	58%	4%	57%	59%	5,1
6 Precariaat	17,3%	61	5,8	6,7	63%	12%	39%	74%	5,4

Legenda profiel (gemiddelden en percentages)

Leefstijl in jaren

Aandeel vrouwen

Voelt zich verbonden met Fryslân

Zelfplaatsing maatschappelijke ladder, 0-10

Het gaat duidelijk de verkeerde kant op met FRL

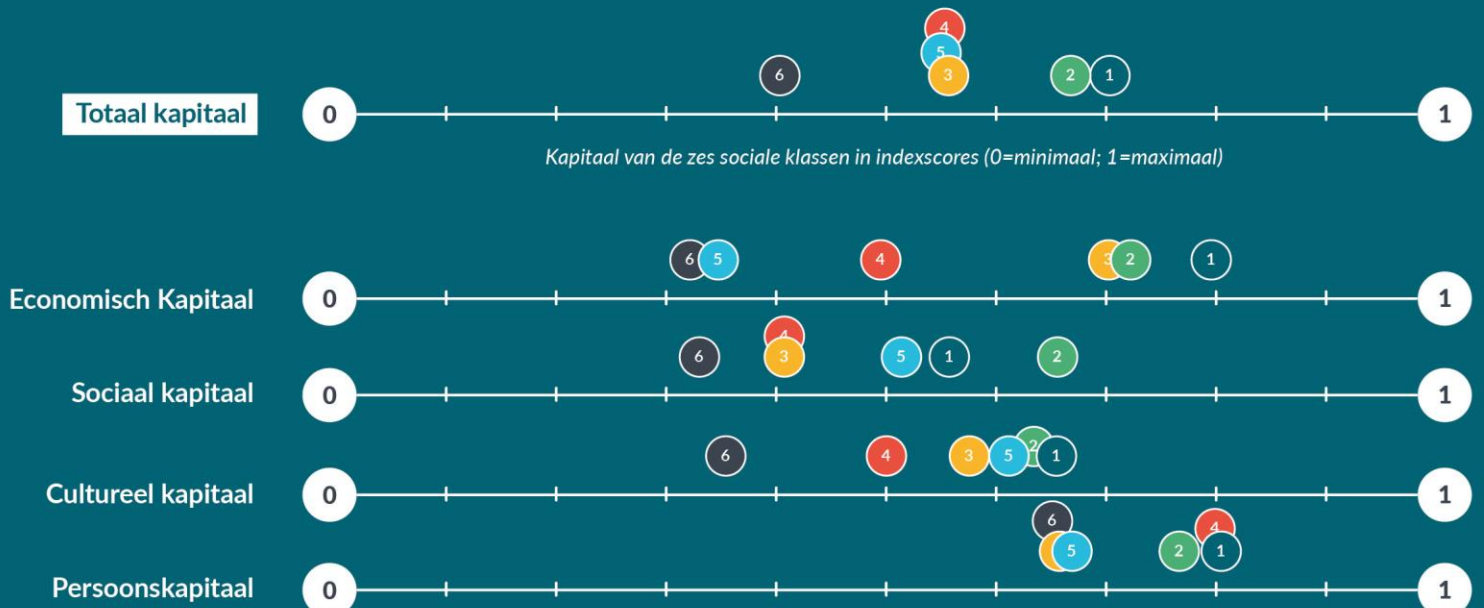
Ervaren wrijving tussen groepen, 1-10

Tevredenheid met het leven, 1-10

Over het algemeen zijn de meeste mensen wel te vertrouwen

// EIGENTIJDSE ONGELIJKHEID IN FRYSLÂN EN NEDERLAND

De sociale ongelijkheid groeit in Nederland. Zo blijkt uit recent onderzoek van de universiteit van Leiden dat de inkomensongelijkheid in Nederland de afgelopen decennia is gestegen, vooral door een stagnatie van de inkomens van de laagste inkomensgroepen (Vethaak & Jongen, 2024). Ook op andere vlakken is ongelijkheid in toenemende mate een probleem. Zo waarschuwt de onderwijsinspectie al jaren voor kansenongelijkheid in het onderwijs (IhvhO, 2016, 2019). Een andere uitingsvorm van deze ongelijkheid is maatschappelijk onbehagen: recent onderzoek wijst op een groeiende groep inwoners die vindt dat het met Nederland de verkeerde kant opgaat, omdat zij een verslechtering ervaren van de levenskansen van zichzelf en die van hun kinderen (Schnabel, 2018; Putters, 2019). Deze situatie van toenemende ongelijkheid en maatschappelijk onbehagen vraagt om onderzoek naar hoe deze ongelijkheid er precies uitziet en of dit consequenties heeft voor hoe verschillende groepen burgers meedoen in en kijken naar de maatschappij.

Volgens recente opvattingen draait ongelijkheid om meer dan alleen geld. Allereerst bestaan economische hulpbronnen uit meer dan inkomen. Recent wetenschappelijk en journalistiek onderzoek wijzen erop dat ook economisch kapitaal, met name in de vorm van het wel of niet bezitten van een eigen huis, een belangrijke aanjager van ongelijkheid is (Piketty, 2014). Wellicht nog belangrijker dan dat is dat ook andere soorten hulpbronnen, die vaak verstrengeld zijn met economisch kapitaal, bepalend kunnen zijn voor de levenskansen die je hebt en het leven dat je leidt. Onderzoek naar het belang van sociaal kapitaal bijvoorbeeld, stelt dat hoeveel en welke mensen je kent, belangrijke hulpbronnen kunnen zijn voor het verkrijgen van formele en informele steun (Burt, 2000). Ook kan je sociaal kapitaal invloed hebben op of je informatie ontvangt met betrekking tot bijvoorbeeld subsidieregelingen van de overheid of kansen op een baan (Burt, 2000). Klassiek sociologisch stratificatie-onderzoek stelde bovendien al dat onderscheid tussen maatschappelijke groepen niet alleen wordt bepaald door de hoeveelheid economisch kapitaal die verschillende groepen bezitten, maar ook bijvoorbeeld uitingen van leefstijl (Weber, 1921/1922). Tot slot wijzen verschillende recente onderzoeken erop dat de fysieke en mentale gezondheid van mensen invloed heeft op hun sociale en maatschappelijke kansen in het leven. Gezondheidsproblemen, zowel fysiek als mentaal, kunnen bijvoorbeeld de kans op het afmaken van een opleiding of het vinden van een goedbetaalde baan verlagen (Blane et al., 1993). Daarom pleiten sommige wetenschappers en beleidsmakers ervoor om fysiek en mentaal welzijn, maar ook aan gezondheid gerelateerde kenmerken zoals fysieke aantrekkelijkheid (Anderson et al., 2010), mee te nemen als kenmerken die ongelijkheid tussen mensen in de hand kunnen werken (Mackenbach, 2019). Zaken als gezondheid en aantrekkelijkheid worden in dat geval vaak samengevat onder de noemer 'persoonskapitaal'.

Tegen de achtergrond van toenemende maatschappelijke tegenstellingen en ongelijkheid en het recente wetenschappelijke inzicht dat economische en andere vormen van ongelijkheid met elkaar verbonden zijn, maar niet per definitie één op één met elkaar samenhangen, heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) de afgelopen jaren onderzoek verricht naar het aantal en de kenmerken van sociale groepen in Nederland (Vrooman et al., 2023). Dit onderzoek vond plaats vanuit de gedachte dat ongelijkheid ook wordt bepaald door andere kapitaalvormen dan alleen economische. Het SCP maakt onderscheid in verschillende sociale groepen met behulp van de vier hierboven beschreven vormen van kapitaal: economisch, sociaal, cultureel en persoonskapitaal. Het meest recente onderzoek uit de reeks (Vrooman et al., 2023) concludeert dat de Nederlandse maatschappij uiteenvalt in zeven verschillende groepen. Deze groepen verschillen onderling sterk in de totale hoeveelheid kapitaal die ze bezitten, maar ook in hoe hun kapitaal is samengesteld. Daarnaast blijken de groepen op sommige punten nogal anders naar de wereld te kijken. Hoe meer kapitaal men heeft, hoe hoger men zichzelf plaatst op de maatschappelijke ladder, hoe gelukkiger men is en hoe meer vertrouwen men heeft in anderen.

De Fryske versus de Nederlandse samenleving

De Fryske samenleving verschilt op een aantal punten van de Nederlandse. De gemiddelde economische welvaart ligt lager, zowel in termen van inkomen als in termen van economisch kapitaal. Die beperktere hoeveelheid economisch kapitaal is tegelijkertijd ook een stuk gelijkjer verdeeld: de groepen met een heel laag en heel hoog inkomen en kapitaal zijn in Fryslân relatief klein. Bovendien is het leven in Fryslân makkelijker te bekostigen, zo blijkt uit data: het aandeel mensen met schulden en het aandeel mensen dat moeite heeft om rond te komen ligt lager dan het landelijk gemiddelde (Planbureau Fryslân, 2023a). De economie is anders ingericht; de vraag naar hoogopgeleid werk is lager en een groot deel van de beroepsbevolking werkt in een baan waarvoor een mbo-opleiding vereist is (Planbureau Fryslân, 2024). In lijn hiermee is de inwoner van Fryslân vaker mbo-opgeleid en heeft hij of zij minder vaak een universitaire (master)studie afgerond (CBS, 2024).

Ondanks deze bescheidenere economische positie, is Fryslân met betrekking tot andere dimensies van brede welvaart juist een koploper in Nederland. Bijvoorbeeld aan de sociale kant. Inwoners van Fryslân hebben relatief veel sociaal contact met naasten en doen het meeste aan vrijwilligerswerk in Nederland (Planbureau Fryslân, 2023d). Daarnaast ligt de gemiddelde levenstevredenheid in Fryslân hoger dan het Nederlands gemiddelde (Planbureau Fryslân, 2023e). Ook ervaren inwoners van Fryslân hun eigen gezondheid als relatief goed (Planbureau Fryslân, 2023c).

Verschil in Fryslân?

Omdat de Fryske samenleving in meerdere opzichten behoorlijk afwijkt van de Nederlandse, heeft Planbureau Fryslân een onderzoek uitgevoerd naar ongelijkheid in het Fryslân van 2023. Net als de landelijke poot van dit onderzoek, uitgevoerd door het SCP, hebben we dit gedaan door mensen te clusteren op basis van hun score op vier vormen van 'kapitaal': economisch, sociaal, cultureel en persoonskapitaal.

Zo vormt dit onderzoek een Fryske versie van het SCP-onderzoek 'Eigentijdse Ongelijkheid'¹. Twee hoofdvragen zijn leidend:

1. In welke groepen zijn inwoners van Fryslân het beste te classificeren op basis van economisch, sociaal, cultureel en persoonskapitaal?
2. Op wat voor manier onderscheiden deze groepen zich in hoe ze naar de wereld kijken?

¹ Vanwege een andere wijze van dataverzameling, was een directe replicatie niet mogelijk. Zie voor meer details de methodeparagraaf en de [methodologische verantwoording](#).

// ONDERZOEKSOPZET

Voor dit onderzoek is enquêtedata verzameld onder leden van Panel Fryslân, een online burgerpanel van ongeveer 8000 inwoners van Fryslân in de leeftijd van 18 jaar en ouder. De dataverzameling vond plaats tussen 16 oktober en 8 november 2023. In totaal vulden 3547 panelleden de vragenlijst in. Door het toepassen van een weging is deze data representatief gemaakt voor de Fryske bevolking met betrekking tot leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en regio.

In de enquête zijn de vier kapitaalvormen gemeten met in totaal 17 indicatoren, die soms zijn gemeten met één vraag en soms met meerderde vragen. Tabel 1 laat zien hoe alle kapitaalvormen en onderliggende indicatoren zijn opgebouwd. Deze 17 indicatoren komen zoveel mogelijk overeen met de indicatoren die ook in het landelijke onderzoek van het SCP zijn gebruikt, al was een directe replicatie niet voor alle indicatoren mogelijk². Daarom is het belangrijk om voor ogen te houden dat de resultaten uit dit onderzoek niet één op één te vergelijken zijn met die uit het landelijke SCP-onderzoek, door (kleine) verschillen in hoe de onderliggende kapitaalindicatoren zijn gemeten.

Alle 17 indicatoren zijn gebruikt om te onderzoeken in hoeveel kapitaalklassen onze steekproef uiteenviel. Dit is gedaan door middel van een zogenaamde 'latente klassenanalyse'. Deze onderzoekstechniek probeert groepen in de data te ontwaren die wat betreft hun scores op de 17 kapitaalindicatoren zoveel mogelijk op elkaar lijken, maar onderling zoveel mogelijk verschillen. Bij het gebruik van deze techniek wordt het aantal klassen waar je op uitkomt niet van tevoren vastgelegd, maar 'bepaald' door de data.

Uit de latente klassenanalyse rolde een optimaal aantal klassen van zes. Vervolgens is geanalyseerd hoe deze klassen zijn te typeren met betrekking tot zowel kapitaal(vormen) (zie tabel 1) als andere achtergrondkenmerken als geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Voor dit deel van de analyse zijn de verschillende kapitaalvormen omgevormd zodat voor elke schaal het laagste antwoord 0 was en het hoogste antwoord 1.

² Een aantal indicatoren, met name met betrekking tot economisch kapitaal, konden door ons niet of minder precies in kaart worden gebracht. Dit komt doordat wij al onze gegevens moesten verzamelen met behulp van een enquête, terwijl in het landelijke onderzoek indicatoren van economisch kapitaal konden worden gemeten door deelnemers te koppelen aan registerinformatie van het CBS. Daarnaast zijn een aantal indicatoren die in zowel ons als het landelijke onderzoek zijn gemeten met behulp van enquêtevragen door ons iets anders geformuleerd, om ze voor de Fryske context relevanter te maken.

Een laatste stap van de analyse bestond uit het analyseren van verschillen tussen de kapitaalklassen in hoe ze naar de wereld en zichzelf kijken. Uitkomsten waarnaar is gekeken zijn tevredenheid met het leven, zelfplaatsing op de maatschappelijke ladder, vertrouwen in anderen, ervaren wrijving tussen groepen, ervaren ontwikkeling van Fryslân en binding met Fryslân.

Een uitgebreide beschrijving van de operationalisatie van de data en de gebruikte methode vindt u in de [methodologische verantwoording](#).

Tabel 1. Kapitaal vormen en indicatoren

Kapitaalklasse	Indicatoren	Sub indicatoren
Economisch kapitaal	Bereikt onderwijsniveau	-
	Sociaaleconomische positie	-
	Vrij vermogen	-
	Bruto-inkomen huishouden	-
	Netto-inkomen individueel	-
Cultureel kapitaal	Leefstijl	Schaal: Buitenlandse vakanties; Bezoekfrequentie restaurant; Bezoekfrequentie klassiek concert, toneelvoorstelling of museum; Muziekvoorkeur; Duurzaam voedsel kopen
	Basale digitale vaardigheden	Kan programma's installeren; pc-beveiliging regelen; een tekstverwerkingsprogramma gebruiken
	Beheersing van het Engels	-
Sociaal kapitaal	Sociale steunnetwerk (<i>strong ties</i>)	Frequentie contacten familie; vrienden; burens en buurtbewoners; collega's
	Omvang kerngespreksnetwerk	-
	Professioneel netwerk	Aantal mensen met een invloedrijk beroep dat men kent; Burgermeester; Arts of Advocaat; Directeur; Ambtenaar; Monteur; Musicus; Dominee
	Hulp met geld, werk en instanties	Netwerk kan helpen met: geld lenen; werk vinden; medisch advies; overheidsregelingen of geldzaken; Verdient meer dan 5.000 euro per maand; Een goede referentie of aanbeveling geven
	Informele hulp	Netwerk kan helpen met klussen; boodschappen doen; logeeradres; conflicten met werk; conflicten met familieleden
Persoonskapitaal	Fysiek kapitaal	Zelf gerapporteerde gezondheid; moeite met traplopen; langdurige beperkingen bij activiteiten dagelijks leven
	Mentaal kapitaal	Zelfvertrouwen; negatief zelfbeeld; is depressief (geweest)
	Esthetisch kapitaal	Zelfbeoordeling uiterlijk; gepercipieerde beoordeling uiterlijk door anderen
	Body mass index (BMI)	Lengte in cm; gewicht in kilo's

// ZES KLASSEN NADER BEKEKEN

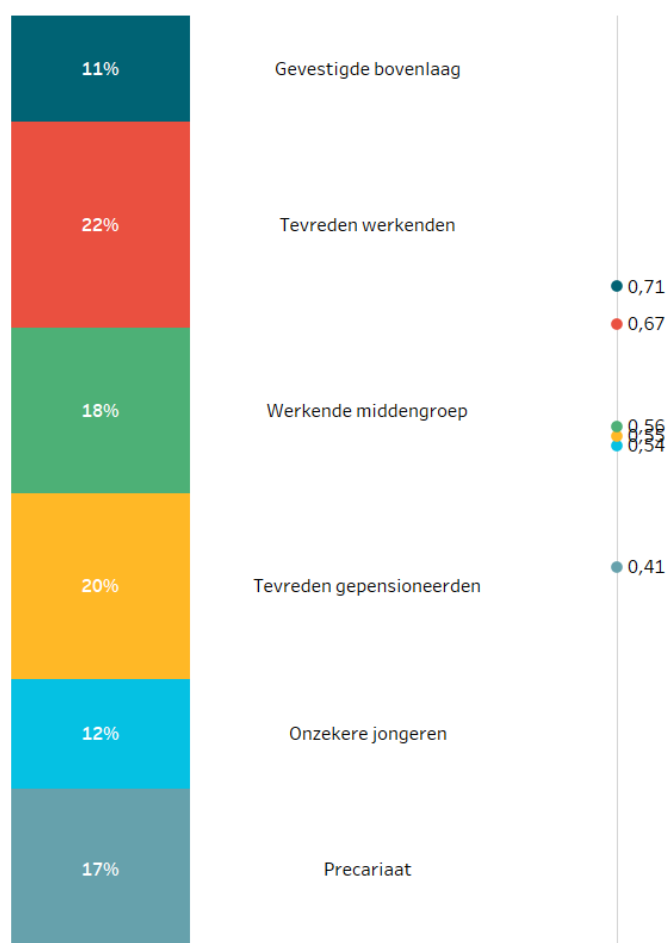
Aan de hand van de analyse zijn zes klassen gevormd. De 'gevestigde bovenlaag' scoort het hoogste op bijna alle kapitaalkvormen. Deze klasse wordt gevolgd door de 'tevreden werkenden' die met name minder economisch kapitaal heeft dan de gevestigde bovenlaag, maar op de andere kapitaalkvormen vergelijkbaar of beter scoren. De 'werkende middengroep', 'onzekere jongeren' en 'tevreden gepensioneerden' lijken qua totaalkapitaal op elkaar, maar verschillen op het gebied van subkapitalen sterk. De onzekere jongeren bestaan vooral uit studenten en mensen die niet actief zijn op de arbeidsmarkt. De tevreden gepensioneerden zijn, zoals de naam impliceert, grotendeels al met pensioen. De klasse met het minste kapitaal is het precariaat. Van deze klasse is ook een groot deel met pensioen.

Figuur 1 geeft per klasse aan hoe groot die klasse is en wat haar gemiddelde totaalkapitaal is. In het figuur is te zien dat onze steekproef grofweg op te delen is in een boven-, midden- en onderlaag. De bovenlaag omvat ongeveer een derde van de steekproef en bestaat uit twee groepen, te weten de gevestigde bovenlaag en tevreden werkenden. Deze twee groepen hebben de hoogste kapitaalscores. Ook op bijna alle subkapitalen, zoals is te lezen in tabel 1, scoren beide groepen het beste of op één na beste.

Ongeveer de helft van de steekproef bestaat uit een maatschappelijke middenlaag, die uiteenvalt in drie groepen. Gemiddeld hebben deze drie groepen bijna evenveel kapitaal. De samenstelling verschilt echter behoorlijk van groep tot groep. Zo hebben leden van de eerste groep uit de middenklasse, de werkende middengroep, vooral meer economisch kapitaal dan de overige middengroepen, de tevreden gepensioneerden en de onzekere jongeren. Teverden gepensioneerden zijn op hun beurt relatief gezond in zowel fysieke als mentale zin, en bezitten dus veel persoonskapitaal. Onzekere jongeren, tenslotte, scoren vergeleken met de andere middengroepen hoog op sociaal en cultureel kapitaal.

De maatschappelijke onderlaag wordt gevormd door het zogenaamde precariaat (17% van alle respondenten). Zij scoren gemiddeld het laagst op alle kapitaalkvormen en hebben vooral aanzienlijk minder sociaal en cultureel kapitaal dan de klassen boven hen.

Figuur 1 Aandeel van de zes sociale klassen in Fryslân, en hun totaalkapitaal

a) Het staafdiagram laat het aandeel van elke klasse in de populatie zien.

b) Het lijnfiguur laat het totaalkapitaal van elke klasse zien met een minimum van 0 en maximum van 1.

Bron: Panel Fryslân (Planbureau Fryslân), 2023

Tabel 2 De kapitaalposities van de klassen in Fryslân per kapitaalsoort

	Economisch kapitaal	Sociaal kapitaal	Cultureel kapitaal	Persoonskapitaal	Totaal kapitaal
Gemiddelde over alle volwassen Friezen	0,53	0,48	0,55	0,73	0,57
Gevestigde bovenlaag	0,79 (1)	0,56 (2)	0,66 (1)	0,81 (1)	0,71 (1)
Tevreden werkenden	0,62 (2)	0,66 (1)	0,64 (2)	0,77 (3)	0,67 (2)
Werkenden middengroep	0,61 (3)	0,41 (4)	0,58 (4)	0,66 (5)	0,56 (3)
Tevreden gepensioneerden	0,49 (4)	0,41 (5)	0,50 (5)	0,80 (2)	0,55 (4)
Onzekere jongeren	0,34 (5)	0,52 (3)	0,62 (3)	0,67 (4)	0,54 (5)
Precariaat	0,32 (6)	0,33 (6)	0,35 (6)	0,65 (6)	0,41 (6)

a) Per (sub)kapitaal wordt voor iedere groep de kapitaalscore weergegeven, met tussen haakjes de rangorde

b) Totaalkapitaal is het gemiddelde van de vier subkapitalen. De schalen hebben een minimum van 0 en een maximum van 1.

Bron: Panel Fryslân (Planbureau Fryslân), 2023

Hieronder worden de zes sociale klassen beschreven aan de hand van hun scores op de vier kapitaalvormen en de onderliggende indicatoren, andere demografische indicatoren en hoe deze groepen naar de wereld kijken.

Gevestigde bovenlaag

Ruim 11 procent van de respondenten behoort tot de gevestigde bovenlaag. Deze groep heeft het meeste totaalkapitaal en scoort op bijna alle andere kapitaalscores het hoogste. Ze plaatsen zichzelf ook het hoogste op de maatschappelijke ladder met een gemiddelde score van 7,3 (op een schaal van 0 tot 10). Verder zijn ze ook het meest tevreden met het leven van alle kapitaalgroepen (een gemiddeld score van 8,1 op een schaal van 1 tot 10).

Leden van de gevestigde bovenlaag zijn gemiddeld 52 jaar oud en 72 procent is man. Daarnaast hebben ze van alle groepen het grootste professionele netwerk en de beste mentale en fysieke gezondheid. Wel hebben ze iets minder toegang tot formele en informelere hulp dan de tevreden werkenden en hebben ze een wat kleiner netwerk aan mensen met wie ze persoonlijke zaken kunnen bespreken.

Van de gevestigde bovenlaag is 14 procent met pensioen en 85 procent aan het werk. Ongeveer een kwart werkt als zelfstandige. Het is de groep waarvan de leden gemiddeld verreweg de meeste opleiding hebben gevolgd: ruim 40 procent beschikt over een HBO-diploma en 26 procent is universitair geschoold. Ook op de andere aspecten van economisch kapitaal scoort de gevestigde bovenlaag hoog. Zo hebben ze het meeste inkomen en vermogen van alle klassen: 72 procent heeft een persoonlijk netto-inkomen van meer dan € 3500 per maand en ongeveer de helft van de respondenten heeft een bruto huishoudinkomen van €92.000 of meer. Ook heeft bijna de helft van de gevestigde bovenlaag een vrij vermogen van €50.000 of meer. Het is daarom ook niet verassend dat 41 procent gemakkelijk en 43 procent zeer gemakkelijk kan rondkomen.

Tevreden werkenden

Ongeveer 22 procent van de respondenten behoort tot de groep tevreden werkenden. Hun gemiddelde hoeveelheid totaalkapitaal ligt net iets lager dan dat van de gevestigde bovenlaag (0,71 om 0,67). Gemiddeld plaatsen ze zichzelf met een 7 op de maatschappelijke ladder en beoordelen ze hun leven met gemiddeld een 7,8.

Tevreden werkenden scoren net wat lager op de verschillende kapitaalvormen dan de gevestigde bovenlaag. De uitzondering is sociaal kapitaal, waar ze het hoogste scoren van alle kapitaalgroepen. Zo hebben tevreden werkenden gemiddeld gezien het grootste netwerk en de beste toegang tot formele en informele hulp. Ook hebben tevreden werkenden van alle kapitaalgroepen de meeste digitale vaardigheden.

Wel scoren tevreden werkenden iets meer gemiddeld als het gaat over mentaal kapitaal, Engelse vaardigheden en BMI-score. De groep is gemiddeld 45 jaar oud. Ongeveer de helft is middelbaar opgeleid en 38 procent is hoog opgeleid. De meeste leden hebben een mbo- (42%) of een hbo-diploma (29%).

Van de tevreden werkenden is 87 procent aan het werk en werkt bijna twee derde in vaste loondienst. Ten opzichte van de gevestigde bovenlaag hebben ze wel minder economisch kapitaal (0,62 tegenover 0,79). Bijna de helft verdient tussen de €2000 en €3000 netto per maand. Daarmee zitten ze ruim onder het netto-inkomen van de gevestigde bovenlaag. Je ziet dit ook terug in de bruto huishoudinkomens. De meeste tevreden werkenden (36%) heeft een huishoudinkomen tussen de €46.000 en €77.000. Een kleine negen procent heeft een vrij vermogen van €50.000 of meer. Ongeveer 89 procent vindt het niet moeilijk om rond te komen, maar de groep die het zeer gemakkelijk vindt om rond te komen is ruim de helft kleiner dan bij de gevestigde bovenlaag.

Werkende middengroep

De werkende middengroep zit met een totaalkapitaal van 0,56 wat verder onder de tevreden werkenden dan dat de tevreden werkenden onder de gevestigde bovenlaag zit. Ze delen zichzelf met een gemiddelde van 5,9 ook wat lager in op de maatschappelijke ladder. Ook hun levenstevredenheid is met een 6,8 gemiddeld een stuk lager dan de groepen in de maatschappelijke bovenlaag. Hun economisch kapitaal ligt dicht bij dat van de tevreden werkenden, maar ze scoren lager op de overige kapitaalvormen. Ze hebben met name relatief weinig sociaal en persoonskapitaal.

De groep is gemiddeld 46 jaar oud en vormt 18 procent van de respondenten. Van alle klassen heeft de werkende middengroep met 90 procent het hoogste aandeel werkenden. Bijna driekwart van de werkende middengroep werkt in vaste loondienst. Ruim twee derde is middelbaar geschoold. Kijkend naar netto en bruto huishoudinkomen is deze klasse vergelijkbaar met de tevreden werkenden. Wel hebben ze iets minder vrij vermogen. Wat betreft rondkomen geeft bijna een kwart aan dat ze eerder moeilijk dan makkelijk rond kunnen komen, terwijl vier procent echt moeilijk rondkomt. Ze hebben dus relatief meer moeite met rondkomen dan de tevreden werkenden, ondanks hun vergelijkbare gemiddelde inkomens. Dit zou mogelijk verklaard kunnen worden doordat er binnen de werkende middengroep grotere verschillen zijn in economisch kapitaal. Met andere woorden, er zijn relatief wat meer mensen met lagere netto-inkomens en vermogens binnen de werkende middengroep, die waarschijnlijk wat vaker moeite hebben met rondkomen.

Tevreden gepensioneerden

De tevreden gepensioneerden zijn gemiddeld 67 jaar oud en vormen 20 procent van de panelleden. Zoals de naam al doet vermoeden is het merendeel gepensioneerd (63%) en zijn ze erg tevreden met hun leven. Ze zijn na de gevestigde bovenlaag gemiddeld zelfs het meest tevreden van alle klassen (7,9) met hun leven en delen zichzelf ook relatief hoog in op de maatschappelijke ladder (7). Van de kapitaalvormen hebben ze het minste sociaal kapitaal, maar veel persoonskapitaal. Zo hebben ze een goede mentale gezondheid, maar wel een redelijk klein netwerk. In dit kleinere netwerk zitten bovendien relatief weinig mensen die hen zouden kunnen helpen met formele of informele zaken. Ook hebben ze weinig digitale en Engelse vaardigheden.

De tevreden gepensioneerden bestaan uit evenveel laag als middelbaar geschoolde mensen. De meeste mensen hebben een Lbo/vmbo/mavo diploma (42%) of een mbo-diploma (31%). De groep zit wat betreft economisch kapitaal ruim onder de werkende middengroep (0,49 tegenover 0,61). Ruim twee derde verdient netto minder dan €3000. Ook heeft 58 procent een bruto huishoudinkomen van minder dan €46.000. Wel hebben ze meer vermogen dan de tevreden werkenden en de werkende middengroep. Zo heeft 22 procent een vrij vermogen van €50.000 of meer en 57 procent een vermogen van €10.000 of meer. Bijna de helft geeft aan gemakkelijk, en nog eens 17 procent geeft aan zeer gemakkelijk rond te kunnen komen.

Onzekere jongeren

Van de respondenten behoort 12 procent tot de onzekere jongeren. De mensen in deze klasse zijn gemiddeld 30 jaar. Hun lagere totaal kapitaal komt vooral door hun geringe economische kapitaal, maar dit wordt weer gecompenseerd door hun sociale en culturele kapitaal. Ze geven zichzelf gemiddeld een 6,8 voor levenstevredenheid en een 5,9 voor waar ze zichzelf zouden plaatsen op de maatschappelijke ladder. Van alle klassen heeft deze groep de meeste Engelse vaardigheden en de meeste mensen met een gezond gewicht, waarschijnlijk omdat dit gemiddeld verreweg de jongste kapitaalgroep is. Ook hebben onzekere jongeren relatief veel toegang tot informele hulp en een groter netwerk waarin ze persoonlijke zaken kunnen bespreken dan de meeste klassen. Qua professioneel en formeel netwerk zitten ze net boven het midden van de klassen. Wel hebben ze de minste mentale gezondheid. Verrassend genoeg beoordelen leden van deze groep, ondanks hun lagere leeftijd, ook hun fysieke gezondheid vergeleken met de andere kapitaalgroepen laag. Hierbij moet wel worden genoemd dat alle kapitaalgroepen hun fysieke gezondheid als relatief goed beoordelen.

Ruim de helft van de onzekere jongeren is nog aan het studeren. Twee derde heeft een middelbaar opleidingsniveau, waarbij 35 procent als hoogste behaalde opleiding havo of vwo heeft (dit zijn voor een groot deel de jongeren die nu aan het studeren zijn). Een derde van deze klasse heeft een mbo-diploma. De groep die niet aan het werk is en ook niet op zoek is naar werk vormt 21 procent van de onzekere jongeren. Een kleine 20 procent werkt, maar met name in tijdelijke loondienst of als zelfstandige zonder personeel. Niet onverwacht heeft 84 procent een netto-inkomen van €1.500 of minder en ongeveer twee derde €1000 of minder. 13,6 procent heeft aangegeven dat ze niet weten hoeveel ze verdienen of dit niet willen zeggen. Ruim de helft wist ook niet hoeveel huishoudinkomen ze hadden of wilde dit niet vertellen. Deels komt dit waarschijnlijk doordat leden van deze groep nog in het ouderlijk huis wonen en dus geen compleet beeld heeft van het huishoudinkomen. De meeste leden hadden een huishoudinkomen van €31.000 of minder. Opvallend is dat deze groep wat betreft rond kunnen komen erg lijkt op de werkende middengroep. Wel zijn er onder de onzekere jongeren iets meer mensen die (zeer) moeilijk kunnen rondkomen (8% ten opzichte van 5%).

Opvallend is dat er binnen de onzekere jongeren twee groepen te onderscheiden zijn, de studerende en niet-studerende jongeren. De niet-studerende 'jongeren' zijn gemiddeld 41 jaar, wat de gemiddelde leeftijd van de hele groep verhoogt. De studerende jongeren zijn gemiddeld 22 jaar en hebben over het algemeen meer hulpbronnen dan de niet-studerende jongeren. Zo scoren ze ondanks hun lagere netto-inkomen beter op alle kapitalen dan de niet-studerende jongeren, met name wat betreft cultureel en persoonskapitaal. Dit betekent dat met name door het gebrek aan (niet-economische) hulpmiddelen onder niet-studerende onzekere jongeren, de hele groep onzekere jongeren als klasse een relatief lage kapitaalscore heeft.

Precariaat

Het precariaat bevat 17 procent van de respondenten. Ze scoren het laagste op alle kapitalen. Wat betreft levenstevredenheid en zelfindeling op de maatschappelijke ladder zitten ze vlak bij de onzekere jongeren. Ook lijken de twee klassen qua economisch kapitaal op elkaar. Echter heeft het precariaat relatief weinig sociaal en cultureel kapitaal. Ze zijn gemiddeld 61 jaar en 37 procent is man.

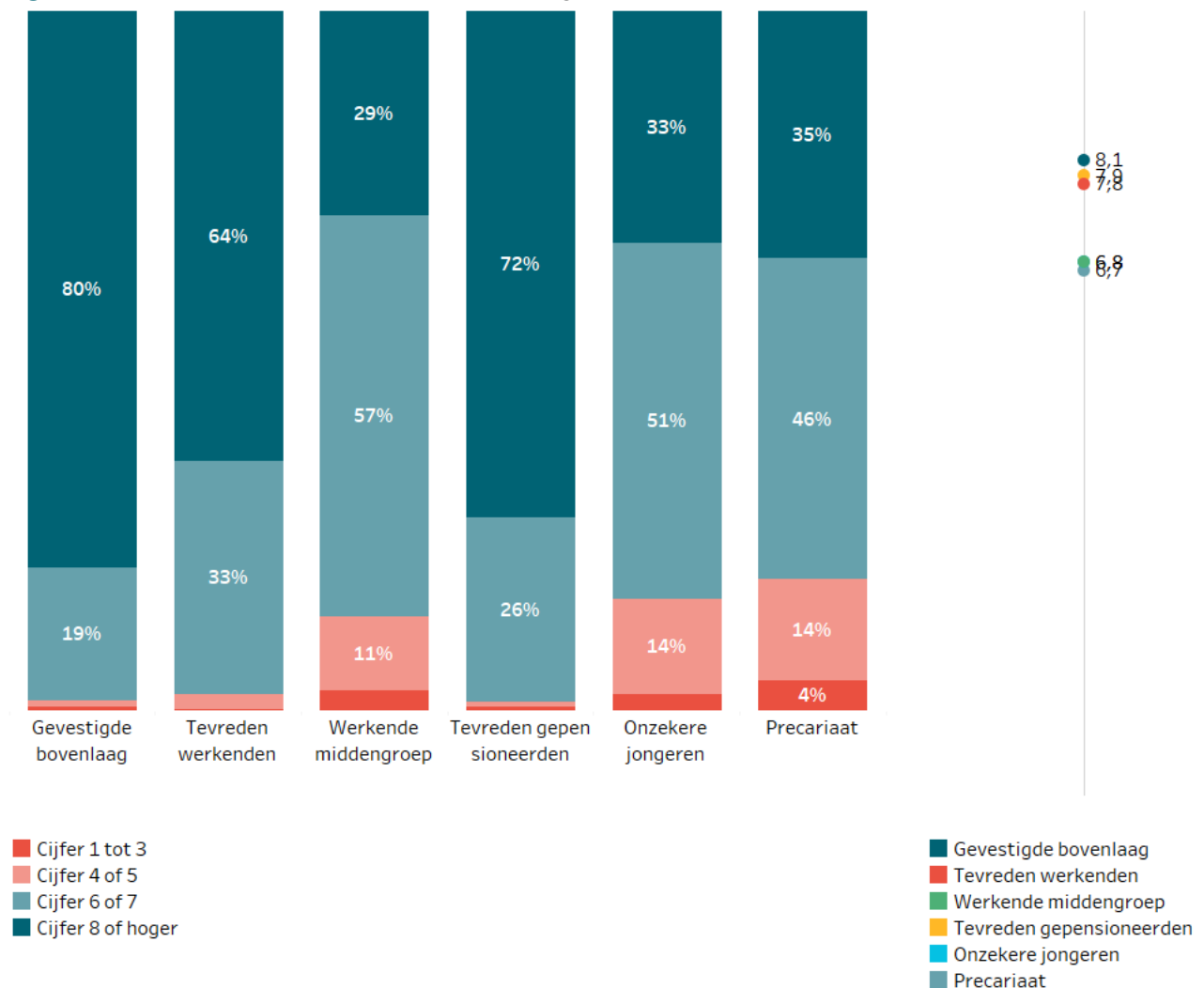
Deze groep heeft het minste vermogen van alle klassen en met zeven procent ook de meeste mensen met een negatief vermogen. Hierbij moet wel worden benoemd dat 41 procent heeft aangegeven dat ze niet wisten hoeveel vermogen ze hadden of dit niet wilde vertellen. Ook verdient iedereen die de vraag over netto-inkomen heeft ingevuld relatief weinig, waarbij 78 procent minder dan €3000 verdient. Ruim de helft van het precariaat heeft een huishoudinkomen onder de €31.000. Twee derde heeft een laag opleidingsniveau. Na de tevreden gepensioneerden heeft deze klasse de meeste gepensioneerden (40%) en een vergelijkbaar aandeel werkenden. Ruim een kwart van het precariaat is niet aan het werk, maar zes procent is wel op zoek naar werk. Deze klasse heeft ook de meeste moeite met rondkomen. Een derde geeft aan eerder moeilijk rond te kunnen komen dan makkelijk en 15 procent geeft aan moeilijk tot zeer moeilijk rond te kunnen komen.

// KLASSENVERSCHILLEN IN KIJK OP HET LEVEN, ANDEREN EN FRYSLÂN

Kijk op het leven

Wat betreft levenstevredenheid is er sprake van twee groepen van klassen die bijna dezelfde gemiddelde levenstevredenheid laten noteren: de gevestigde bovenlaag, tevreden werkenden en tevreden gepensioneerden zijn een stuk tevredener met het leven dan de werkende middengroep, onzekere jongeren en het precariaat. De klassen met het meeste kapitaal zijn niet meteen het meest tevreden met het leven. Zo zijn de tevreden gepensioneerden na de gevestigde bovenlaag het meest tevreden met hun leven, terwijl zij pas op de vierde plek staan qua kapitaal. In vergelijking met het landelijke onderzoek van het SCP scoren de bovenste klassen ongeveer hetzelfde op levenstevredenheid. Echter zijn de verschillen tussen de klasse met de hoogste en laagste levenstevredenheid in het landelijke onderzoek groter dan de verschillen die wij vinden. Het is goed om op te merken dat een score onder de 7 voor Nederlandse begrippen laag is (Vrooman et al, 2023).

Figuur 2 Tevredenheid met het leven naar kapitaalgroepen

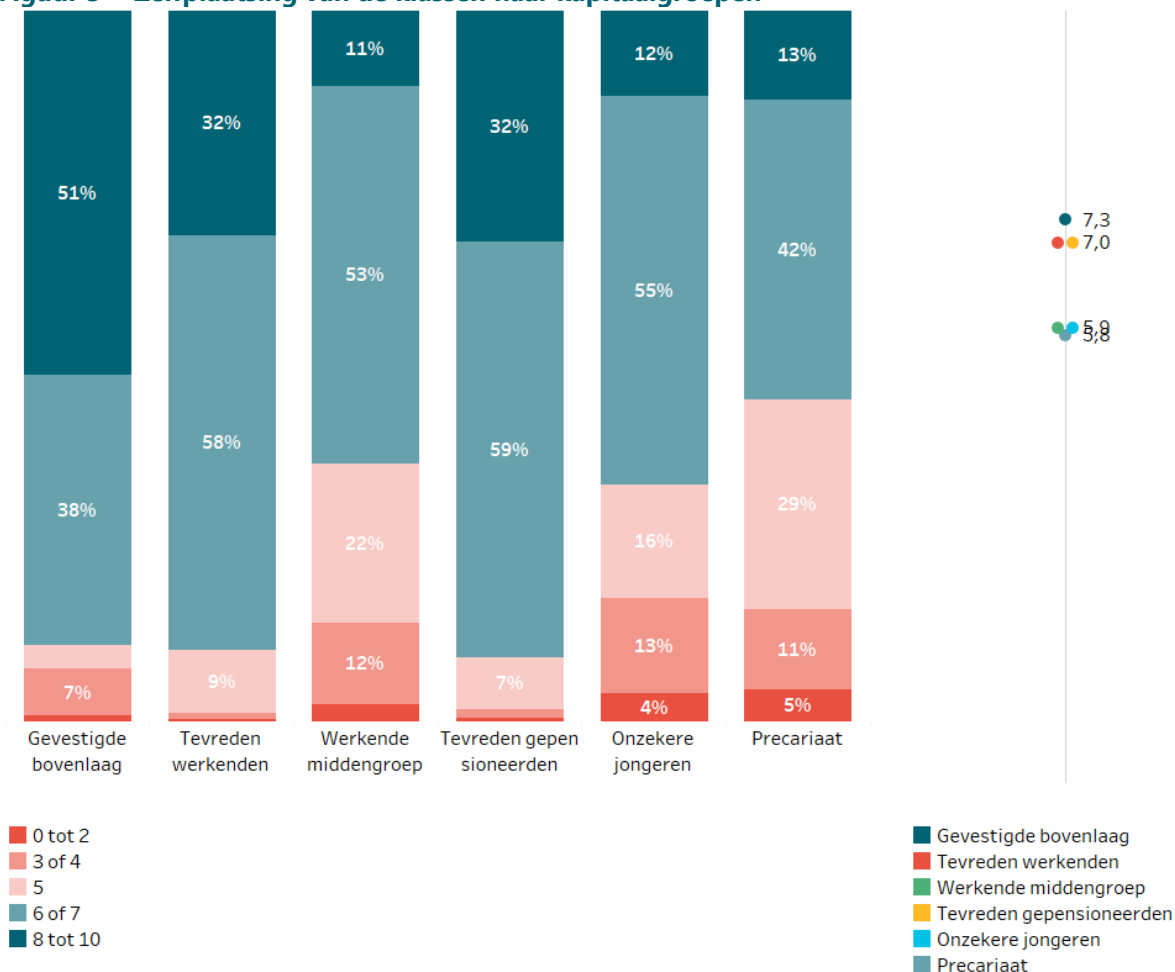
- a) Het staafdiagram geeft de antwoordpercentages per klasse weer. Het lijndiagram geeft de gemiddelde score per klasse weer. Gemeten met: "Hoe tevreden of ontevreden bent u met het leven in het algemeen? Scores op een 10-puntsschaal: 1 = Volledig ontevreden, 10 = Volledig tevreden.

Bron: Panel Fryslân (Planbureau Fryslân), 2023

Ook wanneer we kijken naar zelfplaatsing op de maatschappelijke ladder zijn er twee groepen. De groepen die zichzelf hoger plaatsen zijn de gevestigde bovenlaag, tevreden werkenden en de tevreden gepensioneerden. Ze plaatsen zichzelf tussen een 7 en 7.3 op de maatschappelijk ladder. De andere klassen plaatsen zichzelf lager (tussen de 5,8 en 5,9). Als we verder kijken dan naar alleen het gemiddelde, zien we wel verschillen in zelfplaatsing binnen de groepen die zich relatief hoog en groepen die zich relatief laag plaatsen op de maatschappelijke ladder. De helft van de gevestigde bovenlaag plaats zichzelf met een 8 of hoger, terwijl dit rond een derde ligt voor de tevreden werkenden en gepensioneerden. Binnen deze twee klassen plaatst bijna 60 procent zichzelf met een 6 of 7 op de maatschappelijke ladder.

Vergeleken met de resultaten van het SCP (Vrooman et al., 2023), deelt de hoogste klasse in Fryslân zich gemiddeld wat lager in op de maatschappelijke ladder dan in Nederland (7,3 ten opzichte van 7,6). Opnieuw zijn in ons onderzoek de verschillen tussen de bovenste en onderste klassen een stuk minder groot dan in het landelijke onderzoek (een verschil van 1,5 punt in plaats van 3,1 punt).

Figuur 3 Zelfplaatsing van de klassen naar kapitaalgroepen

a) Het staafdiagram geeft de antwoordpercentages per klasse weer. Het lijndiagram geeft de gemiddelde score per klasse weer. Gemeten met: "Er zijn mensen die het gevoel hebben dat ze eerder tot de onderlaag van onze maatschappij behoren en mensen die het gevoel hebben dat ze eerder tot de bovenlaag behoren. Hier staat een schaal die loopt van de onderlaag (score 0) tot de bovenlaag (score 10). Waar zou u zichzelf op dit moment plaatsen op deze schaal?" Scores op een 11-puntsschaal: 0= Onderlaag van de maatschappij, 10 = Bovenlaag van de maatschappij

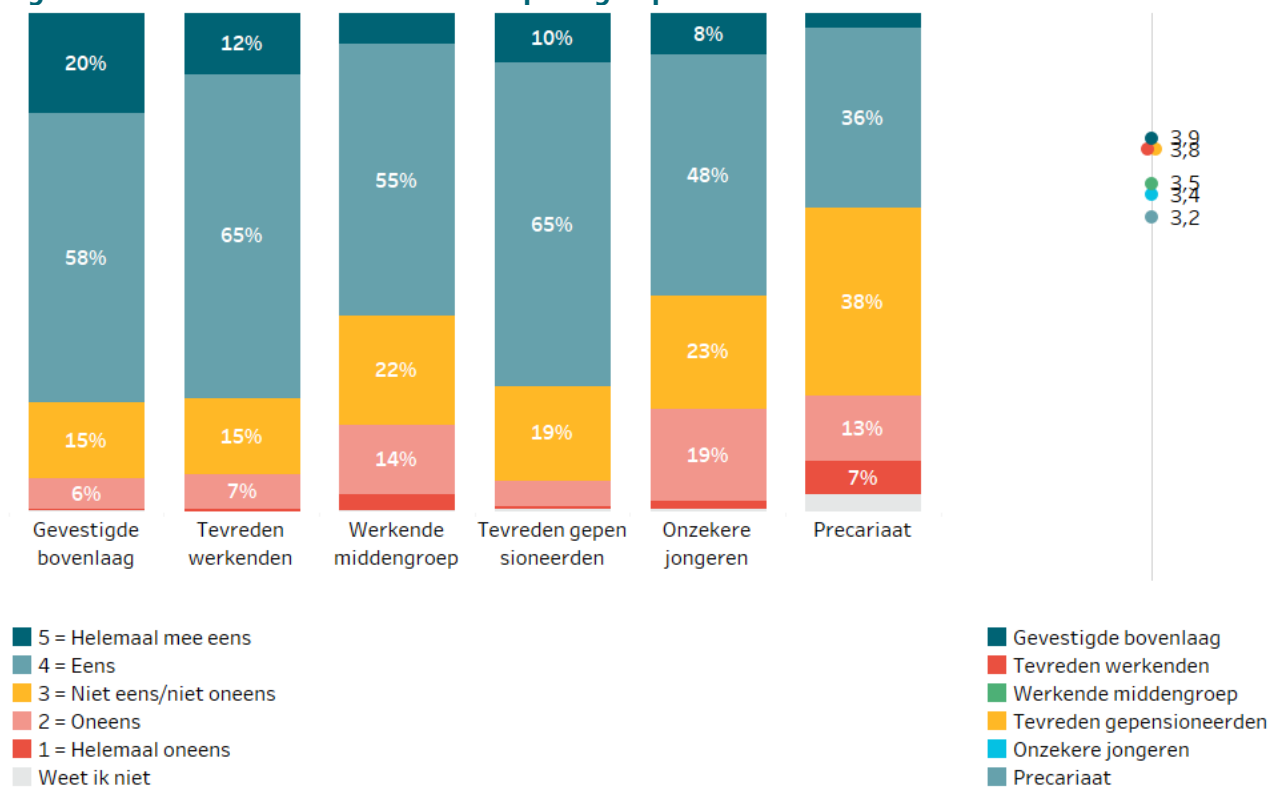
Bron: Panel Fryslân (Planbureau Fryslân), 2023

Meningen over anderen

De tweedeling die zichtbaar is in hoe de klassen kijken naar het leven, is ook zichtbaar in hoe de klassen kijken naar anderen in termen van vertrouwen en ervaren wrijving tussen groepen mensen. Waar de gevestigde bovenlaag, de tevreden werkenden en tevreden gepensioneerden gemiddeld genomen anderen wel vertrouwen, staan de andere klassen hier wat neutraler in. Ook hier is weer te zien dat de bovenste groep, de gevestigde bovenlaag, het meest positief is. Zo hebben ze de meeste mensen die het helemaal eens zijn met de stelling dat de meeste mensen over het algemeen wel te vertrouwen zijn en ervaren ze de minste wrijving tussen groepen. De tevreden gepensioneerden scoren zeer vergelijkbaar met de tevreden werkenden.

Van de kapitaalgroepen die kritischer staan tegenover anderen, scoren de werkende middengroep en de onzekere jongeren gemiddeld genomen opnieuw vergelijkbaar. Het precariaat staat het meest sceptisch tegenover anderen, zowel qua vertrouwen als in de hoeveelheid wrijving die ze ervaren tussen groepen.

Figuur 4 Vertrouwen in anderen naar kapitaalgroepen

a) Het staafdiagram geeft de antwoordpercentages per klasse weer. Het lijndiagram geeft de gemiddelde score per klasse weer. Gemeten met: "Over het algemeen zijn de meeste mensen wel te vertrouwen", Scores op een 5 puntenschaal: 1 = Helemaal oneens, 5 = Helemaal mee eens.

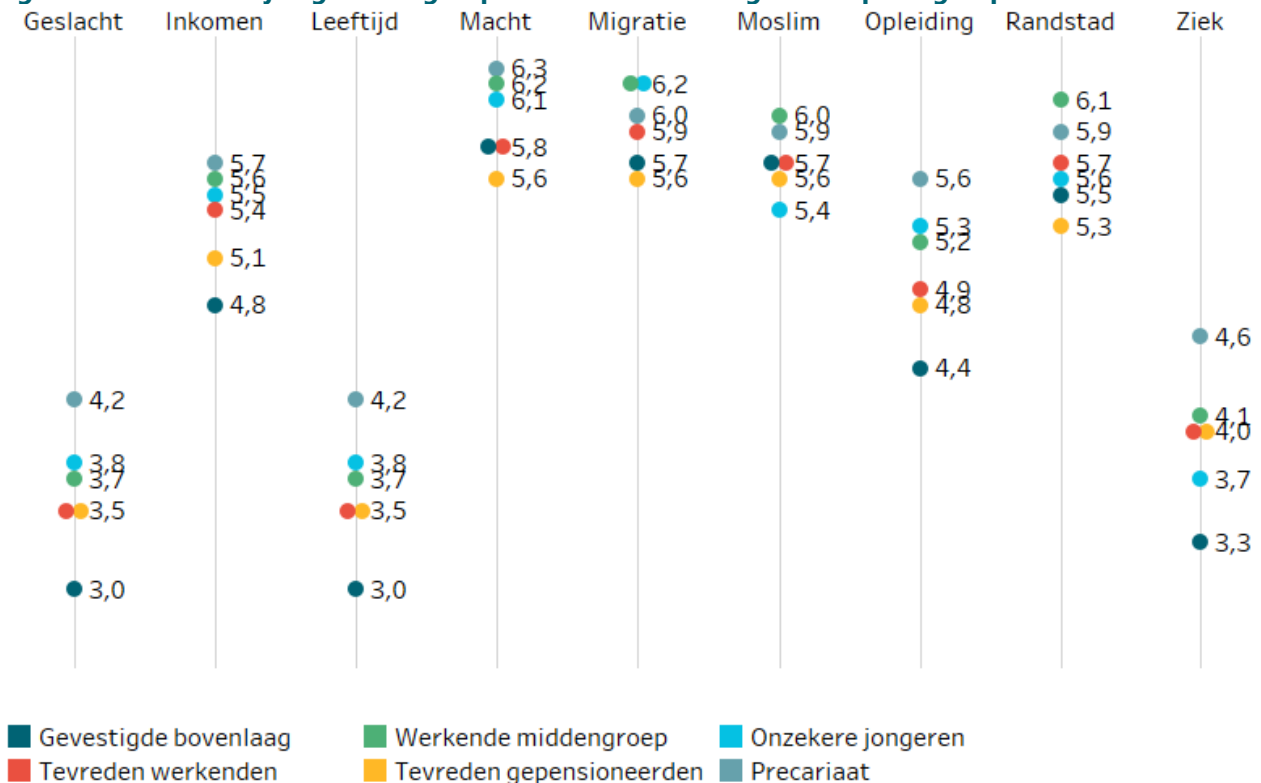
Bron: Panel Fryslân (Planbureau Fryslân), 2023

Figuur 5 laat zien hoeveel wrijving klassen gemiddeld ervaren in de samenleving en hoeveel wrijving ze gemiddeld ervaren tussen specifieke groepen. In de figuur vallen twee dingen op. Ten eerste valt op dat de respondenten relatief veel wrijving ervaren tussen mensen met en zonder migratieachtergrond, moslims en niet-moslims, en mensen met en zonder macht. Niet toevallig zijn dit ook de sociale groepsverschillen die het vaakst onderdeel zijn van maatschappelijk debat. Daarnaast ervaren de respondenten meer wrijving tussen sociaal-economische groepen (inkomen en opleiding), dan tussen mannen en vrouwen, ouderen en jongeren, en zieke en gezonde mensen.

Ten tweede valt op dat wanneer we kijken naar verschillen tussen kapitaalgroepen, de meeste verschillen in ervaren wrijving te zien zijn tussen sociaal-demografische groepen waarin in Fryslân de meeste variatie is. Over de ervaren wrijving met betrekking tot moslims, mensen met een migratieachtergrond en machthebbers, groepen die in Fryslân relatief weinig voorkomen, zijn de verschillende kapitaalgroepen redelijk eensgezind. Over groepen waarvan in de Fryske samenleving meer variatie bestaat, zijn de verschillen in ervaren wrijving tussen de gevestigde bovenlaag, tevreden werkenden en tevreden gepensioneerden enerzijds en de overige groepen anderzijds, aanmerkelijk groter.

Ten opzichte van het landelijke onderzoek van het SCP (Vrooman et al., 2023) ervaren de klassen in Fryslân minder wrijving, maar zijn de verschillen tussen hoeveel wrijving de klassen ervaren wel groter.

Figuur 5 Ervaren wrijving tussen groepen in de samenleving naar kapitaalgroepen

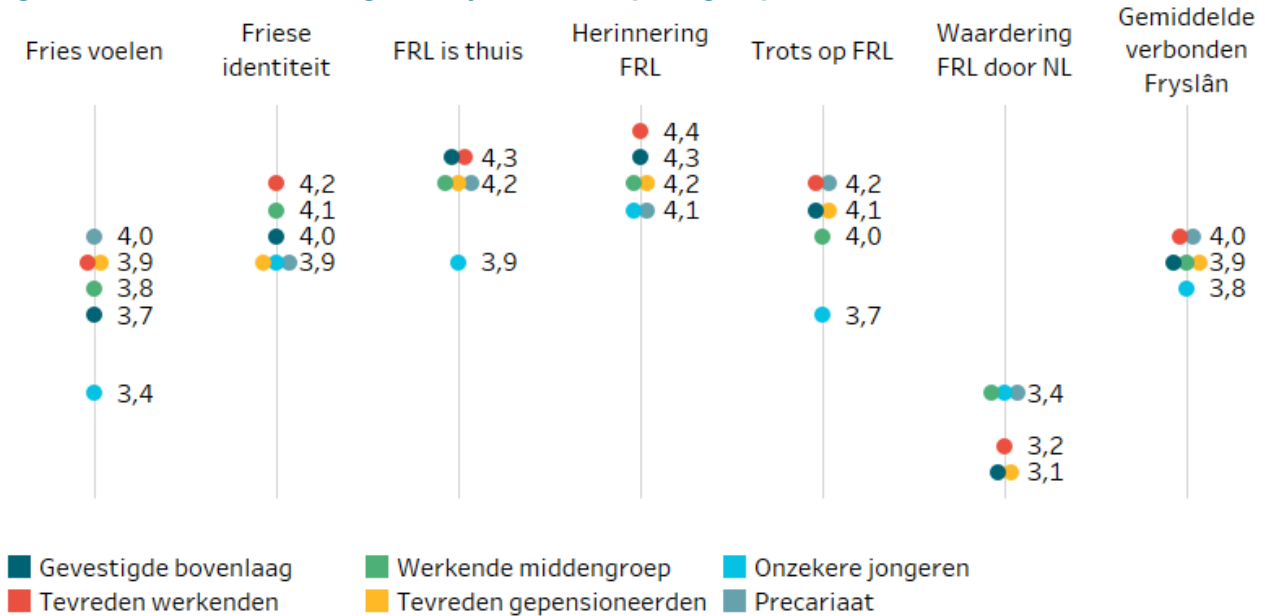
a) De lijndiagrammen geven de gemiddelde score per klasse weer. Gemeten met: "Hoe groot is volgens u de wrijving tussen de volgende groepen in Fryslân?" De stellingen gaan van 1 'Helemaal geen wrijving' 10 'Zeer veel wrijving'

Bron: Panel Fryslân (Planbureau Fryslân), 2023

Visie over Fryslân

Binding met de provincie wordt door alle sociale klassen in vergelijkbare mate gevoeld. Er zit weinig tot heel weinig verschil tussen de klassen in verbondenheid met Fryslân en in de verschillende stellingen waarmee dit is gemeten. Als er al een verschil is tussen de groepen in binding met Fryslân, dan lijkt dit vooral een functie te zijn van leeftijd. De groep onzekere jongeren voelt zich iets minder sterk Fries en wat minder verbonden met Fryslân dan de overige sociale klassen.

Figuur 6 Gemiddelde binding met Fryslân naar kapitaalgroep

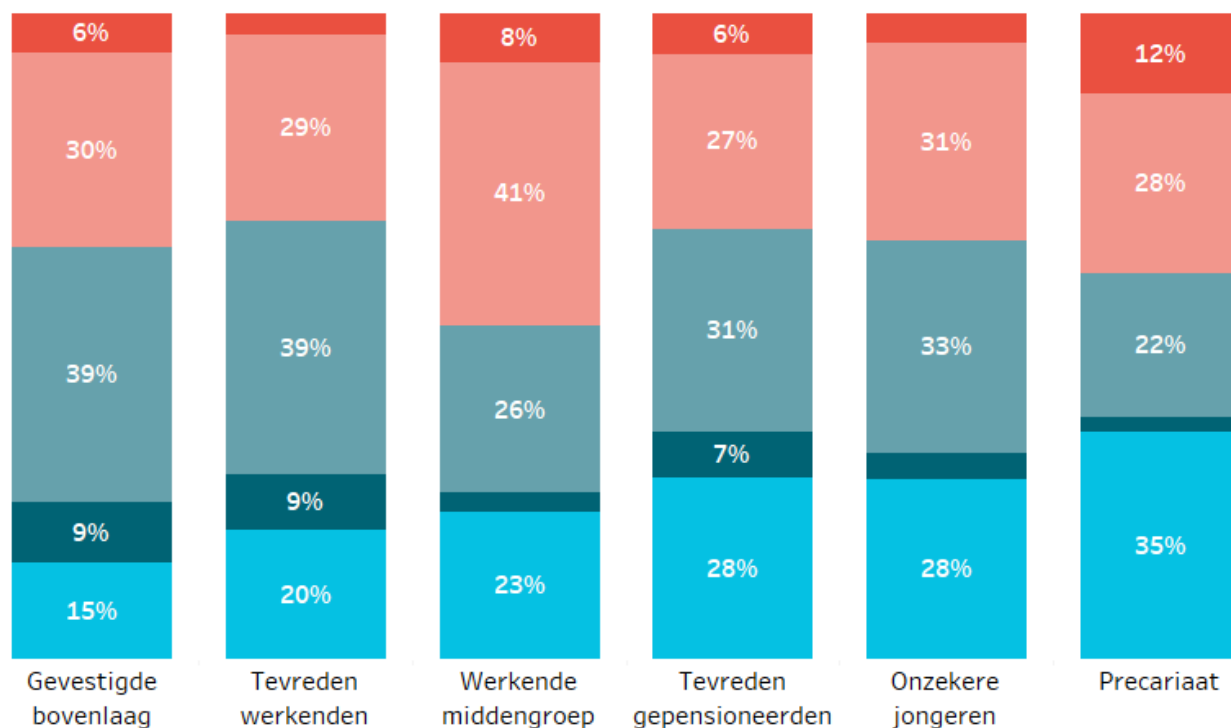
a) De lijndiagrammen geven de gemiddelde score per klasse weer. Gemeten met: "In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?" Scores op een 5-puntsschaal: 1 = zeer oneens, 5 = zeer eens.

b) In welke mate iemand zich verbonden voelt met Fryslân is gemeten door een schaal. Deze is opgebouwd uit de zes stellingen die zijn weergegeven in de tabel.

Bron: Panel Fryslân (Planbureau Fryslân), 2023

Er zijn wel verschillen in hoe de kapitaalgroepen kijken naar de ontwikkeling van Fryslân. Zo zijn de gevestigde bovenlaag en tevreden werkenden het meest positief over de ontwikkeling van Fryslân. Ongeveer de helft van de respondenten in deze groepen vindt dat het eerder de goede kant of duidelijk de goede kant op gaat met Fryslân. De tevreden gepensioneerden en onzekere jongeren zitten iets meer in het midden. Tot slot zijn de werkende middengroep en het precariaat het meest kritisch over de ontwikkeling van Fryslân. Van de werkende middengroep vindt bijna 50 procent dat het eerder de verkeerde of duidelijk de verkeerde kant op gaat met Fryslân. Van het precariaat vindt 40 procent dit. Hierbij moet wel worden vermeld dat 35 procent van het precariaat aangaf niet te weten wat ze moesten antwoorden op deze vraag.

Figuur 7 Ontwikkeling van Fryslân naar kapitaalgroepen

- 1. Duidelijk de verkeerde kant op
- 2. Iets meer de verkeerde dan de goede kant op
- 3. Iets meer de goede dan de verkeerde kant
- 4. Duidelijk de goede kant op
- 5. Weet ik niet

a) De staafdiagrammen geven de antwoordfrequenties van de klassen weer. Gemeten met: "Over het algemeen gaat het de goede kant op in Fryslân", Scores op een 4-puntenschaal: 1= Duidelijk de verkeerde kant op, 4= Duidelijk de goede kant op.

Bron: Panel Fryslân (Planbureau Fryslân), 2023

// VERSCHIL IN FRYSLÂN: EEN MAATSCHAPPELIJKE ZESDELING, DRIEDELING OF TWEEDELING?

In dit onderzoek is geprobeerd om sociale groepen in de Fryske samenleving anno 2023 te onderscheiden, door inwoners in te delen op basis van economisch, sociaal, cultureel en persoonskapitaal. Een latente klassenanalyse wees uit dat onze steekproef in zes kapitaalgroepen uiteenviel. Op volgorde van de totale hoeveelheid kapitaal die deze groepen bezitten, laten deze groepen zich het best omschrijven als een gevestigde bovenlaag, tevreden werkenden, werkende middengroep, tevreden gepensioneerden, onzekere jongeren en precariaat.

Opvallend is dat een aantal van deze groepen vooral van elkaar verschillen in de mate waarin ze beschikken over bepaalde subkapitalen, maar wat betreft de optelsom van deze subkapitalen heel dicht bij elkaar in de buurt zitten. Wanneer we alleen uitgaan van totaalkapitaal, lijkt eerder sprake te zijn van een maatschappelijke driedeling in plaats van zesdeling: een maatschappelijke boven- (gevestigde bovenlaag en tevreden werkenden), midden- (werkende middengroep, tevreden gepensioneerden en onzekere jongeren), en onderlaag (het precariaat).

In een laatste stap van de analyses is bekeken op wat voor manier de onderscheiden kapitaalgroepen van elkaar verschillen in hoe ze naar zichzelf en naar de wereld kijken. Uit deze laatste analyses komt dan weer een tweedeling naar voren. Aan de ene kant van die tweedeling staan leden van de gevestigde bovenlaag, tevreden werkenden en tevreden gepensioneerden: ze zijn relatief tevreden over hun leven, plaatsen zichzelf hoog op de maatschappelijke ladder, hebben veel vertrouwen in anderen, ervaren weinig wrijving tussen sociale groepen en zijn positief over de toekomst van de provincie. De onderlinge verschillen op deze punten tussen de kapitaalgroepen zijn beperkt, al steken leden van de gevestigde bovenlaag in veel gevallen licht positief af tegen de andere twee groepen.

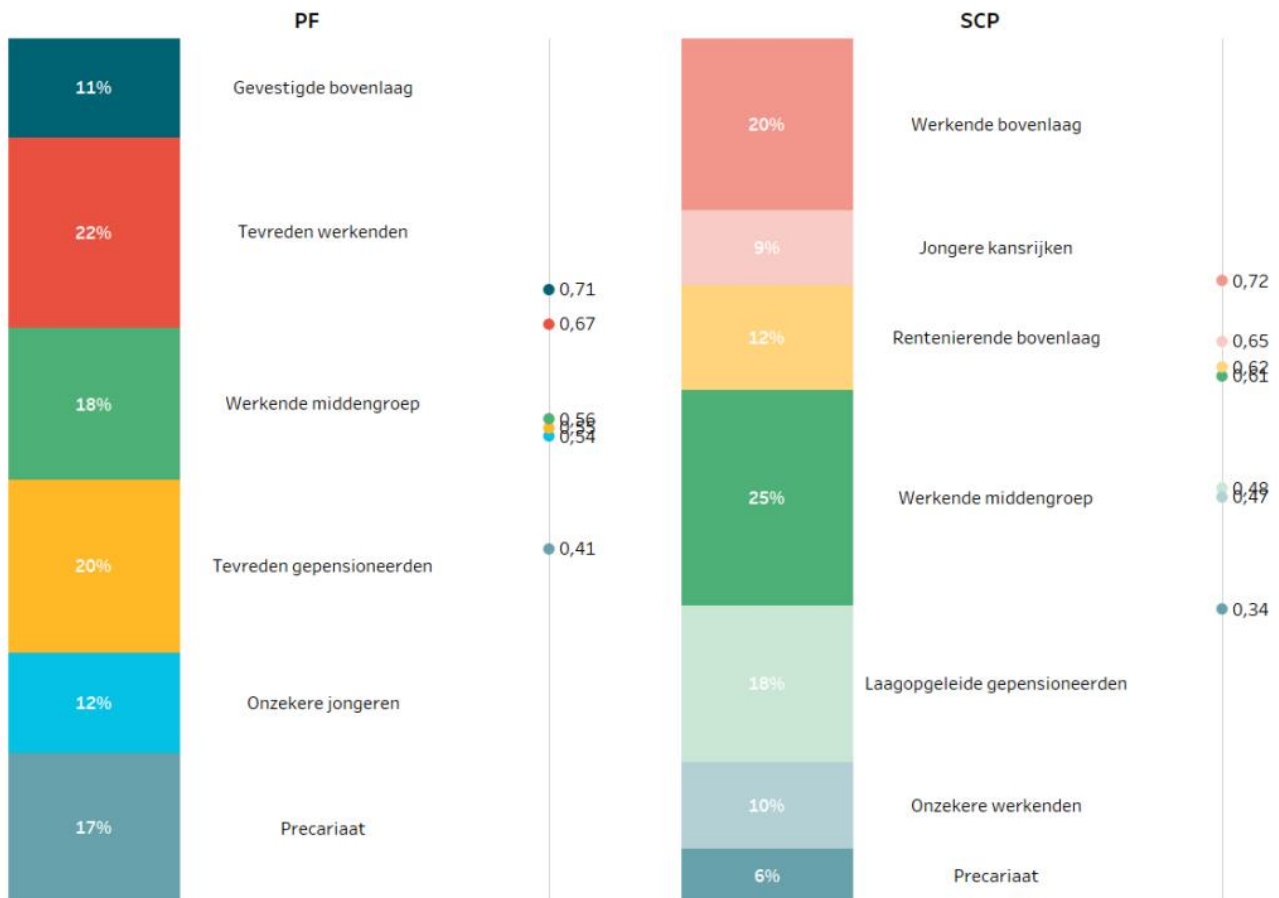
Aan de andere kant van de tweedeling staan de werkende middengroep, onzekere jongeren en het precariaat, die veel minder positief naar zichzelf en de wereld kijken. Hierin verschillen ze onderling weinig: ze zijn minder tevreden over hun leven, plaatsen zichzelf lager op de maatschappelijke ladder, hebben minder vertrouwen in anderen en de ontwikkeling van Fryslân en ervaren meer wrijving tussen sociale groepen. Hierbij moet worden aangetekend dat leden van het precariaat nog iets minder tevreden over het leven zijn en minder vertrouwen hebben in anderen dan de werkende middengroep en onzekere jongeren. Het lijkt er dus op dat in Fryske samenleving het bezitten van meer kapitaal, niet meteen gelijk staat aan een positievere kijk op jezelf en de wereld om je heen.

Wat ook opvalt is dat alle kapitaalgroepen, met uitzondering van de onzekere jongeren, zich in vergelijkbare mate verbonden voelen met Fryslân. Binding met de provincie lijkt dus vooral af te nemen in jongere generaties, maar niet echt samen te hangen met de hoeveelheid kapitaal die mensen bezitten.

Verskil in Fryslân versus verschil in Nederland

Dit rapport vormt een conceptuele replicatie van 'Eigentijdse ongelijkheid' van het Sociaal Cultureel Planbureau, dat een onderzoek heeft verricht dat heel erg lijkt op het onderzoek dat hier is uitgevoerd, maar dan met respondenten afkomstig uit heel Nederland. Een vergelijking van de resultaten van beide onderzoeken op hoofdlijnen is dus interessant.

Figuur 8 Aandeel klassen in Fryslân en Nederland

a) Het staafdiagram laat het aandeel van elke klasse in de populatie zien.

b) Het lijnfiguur laat het totaalkapitaal van elke klasse zien met een minimum van 0 en maximum van 1.

Bron: Panel Fryslân (Planbureau Fryslân), 2023 & SCP ((Vrooman et al.), 2023)

In figuur 8 worden de gevonden groepen met bijbehorende kapitaalscores uit dit onderzoek en 'Eigentijdse ongelijkheid' van het SCP (Vrooman et al., 2023) tegen elkaar afgezet. Hierbij vallen een aantal dingen op. Ten eerste wordt in de nationale data aan de bovenkant van de verdeling met 'jongere kansrijken' een groep onderscheiden die in onze Fryske steekproef niet als aparte groep naar voren komt. Selectieve migratie van jongeren uit Fryslân kan hieraan ten grondslag liggen. Fryslân kent al enkele decennia een negatief migratiesaldo onder jongvolwassenen (Planbureau Fryslân, 2023b). Door het ontbreken van een universiteit in Fryslân, zijn het met name hoger opgeleide jongeren die wegtrekken om elders te gaan studeren en op latere leeftijd slechts in beperkte mate terugkeren (Van Dam et al., 2015). De groep jongeren die wel in Fryslân blijft wonen, bevindt zich in ons onderzoek voor een groot deel in of de (hogere) Fryske middenklasse, of in een groep waarvoor het perspectief onzeker is: van de Fryske respondenten van 35 of jonger, behoort bijna de helft tot de tevreden werkenden en de werkende middengroep, maar ook ruim 35 procent tot de onzekere jongeren. Overigens bestaan, zoals ook in de resultatensectie al aangegeven, de onzekere jongeren voor een belangrijk deel uit mensen die nog studeren die

over meer niet-economisch kapitaal bezitten dan het deel van de onzekere jongeren dat niet studeert. Deze studenten zullen in de toekomst waarschijnlijk doorgroeien naar de (hogere) middenklasse en de gevestigde bovenlaag.

Wat ook opvalt is dat een groep (zeer) kapitaalkrachtige ouderen, die in de nationale data wel onderscheiden wordt in de vorm van een rentenierende bovenlaag, in onze Fryske steekproef geen eigen kapitaalgroep vormt. Dit komt wellicht doordat de groep zeer kapitaalkrachten in Fryslân in zijn geheel relatief klein is (Planbureau Fryslân, 2023a). Hierdoor worden de meeste ouderen (55 jaar of ouder) met relatief veel economisch kapitaal (score boven de 0,6) in onze steekproef ingedeeld bij de gevestigde bovenlaag (bijna 40 procent), of bij de tevreden werkenden en werkende middengroep (ieder ruim 20 procent).

De meest opvallende overeenkomst tussen het nationale en Fryske onderzoek is zichtbaar aan de onderkant van de kapitaalverdeling. Ondanks verschillen in de precieze grootte en kapitaalscores van beide groepen, is de demografische samenstelling van het precariaat in beide onderzoeken opvallend gelijk. De groep respondenten met het minste economisch kapitaal, maar ook (verreweg) de minste andere hulpbronnen, is beide keren een groep relatief oude respondenten en in de meerderheid (ruim 60%) vrouw. Dit impliceert dat de maatschappelijke onderlaag, wanneer wordt uitgegaan van een brede kapitaalopvatting, in heel Nederland relatief eenvormig is.

Naast deze mogelijke inhoudelijke verklaringen voor verschillen in ons Fryske en het nationale onderzoek, zouden verschillen ook een gevolg kunnen zijn van verschillen in onderzoeksopzet. Met name wat betreft de meting van economisch kapitaal, zijn er een aantal aanzienlijke verschillen tussen dit onderzoek en 'Eigentijdse Ongelijkheid'. Waar het SCP indicatoren van economisch kapitaal heel precies kon meten omdat deze afkomstig waren van CBS-microdata, waren wij hiervoor aangewezen op zelfrapportage van deelnemers aan onze enquête. Hierdoor kan het voorkomen dat een deel van de respondenten niet precies wist wat bijvoorbeeld hun inkomen of vrije vermogen was, dit verkeerd invulde, of niet wilde invullen. Ook hebben wij ervan afgezien om respondenten te vragen naar de hoeveelheid vermogen die in hun woning zat, omdat we vermoedden dat een deel van de respondenten niet precies genoeg zou weten hoeveel overwaarde er op hun woning zat.

Om het gevoel van privacy onder onze respondenten veilig te stellen, hebben wij er daarnaast ook van afgezien om respondenten te vragen naar hun voornaam. Het SCP (Vrooman et al., 2023) heeft deze wel meegenomen als onderdeel van cultureel kapitaal omdat men voor- of nadelen kan ondervinden aan diens voornaam. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het bewust of onbewust discrimineren op basis van voornaam tijdens sollicitatieprocedures. Het SCP had, wederom via het CBS, wel toegang tot de voornaamgroep van hun respondenten. Daardoor heeft het SCP dit wel kunnen gebruiken als indicator voor het meten van cultureel kapitaal, maar wij niet.

Tot slot hebben wij bij de analyse van onze data om inhoudelijke redenen een aantal andere keuzes gemaakt dan het SCP, waardoor de door ons uitgevoerde latente klassenanalyse en kapitaalmeting op punten afwijkt van de analyse die wordt gepresenteerd in 'Eigentijdse Ongelijkheid'³. Om het samen te vatten wijkt onze analyse dus op meerdere onderdelen af van de analyse van het SCP, zowel wat betreft wat is gemeten als hoe dit is geanalyseerd. Bij een vergelijking van de resultaten uit beide onderzoeken moet dus een slag om de arm worden gehouden.

³ Zie voor meer details de onderzoeksverantwoording.

// HANDELINGSPERSPECTIEVEN

Heeft dit onderzoek bredere maatschappelijke implicaties? Een eerste conclusie is dat de door ons gevonden kapitaalgroepen maar in beperkte mate voorspellen hoe inwoners van Fryslân naar zichzelf en de samenleving kijken. De groepen met het meeste (de gevestigde bovenlaag) en minste (precariaat) totaalkapitaal scoorden in veel gevallen wel het hoogst respectievelijk het laagst op de door ons gemeten opvattingen, maar tussen de groepen die daar qua kapitaal tussen zitten, hingen opvattingen vaak niet eenduidig samen met de hoeveelheid totaalkapitaal. Dit kwam vooral doordat er in de Fryske samenleving een aanzienlijke groep ouderen is, die ondanks een bescheiden toegang tot economische, maar ook sociale en culturele hulpmiddelen, een zeer positief beeld van zichzelf en de wereld heeft. Om sociale verschillen in maatschappelijke opvattingen in kaart te brengen, lijken eenvoudiger te meten enkelvoudigere indicatoren zoals opleidingsniveau, inkomen, leeftijd en geslacht, in veel gevallen dus geschikter dan de hier gebruikte uitgebreide kapitaalmeting.

Sociale verschillen

De voornaamste toegevoegde waarde van dit onderzoek zit hem in het gedetailleerde beeld van sociale verschillen in de Fryske samenleving dat ontstaat wanneer je breder kijkt dan naar alleen economische indicatoren. Uit deze beschrijving zijn drie potentieel beleidsrelevante conclusies te trekken. Ten eerste valt op dat verschillen in hulpmiddelen tussen vijf van de zes kapitaalgroepen, 83 procent van alle respondenten, relatief beperkt zijn. Daarmee bevestigt dit onderzoek het beeld van Fryslân als een relatief egalitaire provincie.

Verschillende hulpmiddelen voor vergelijkbare problemen

Een tweede belangrijke conclusie is dat de kapitaalgroepen in het midden, de werkende middengroep, tevreden gepensioneerden, en onzekere jongeren, wanneer wordt uitgegaan van een brede kapitaalopvatting, over ongeveer evenveel hulpmiddelen beschikt, ondanks aanzienlijke verschillen in economisch kapitaal. Dit impliceert dat verschillende groepen burgers hele andere soorten hulpmiddelen kunnen inzetten wanneer ze worden geconfronteerd met dezelfde soort problemen of beleidsinterventies. Een interventie die hoge eisen stelt aan de (digitale) zelfredzaamheid van burgers, denk bijvoorbeeld aan de verplichting tot het gebruik van de DigiD app voor bepaalde voorzieningen, zullen middengroepen met veel cultureel kapitaal zelf kunnen oplossen, terwijl groepen met veel sociaal kapitaal hiervoor sneller hun netwerk kunnen inschakelen. Een interventie die kan leiden tot een lastenverzwaring, zoals het duurder maken van kinderopvang, zal mensen met een groot sociaal netwerk ertoe kunnen verleiden dit in te zetten, terwijl groepen met meer economische middelen dit makkelijker kunnen betalen.

Slechtste positie voor precariaat

De derde en misschien wel belangrijkste waarneming heeft betrekking op de samenstelling met het precariaat. Deze groep heeft in de Fryske samenleving verreweg de slechtste uitgangspositie. Niet alleen haar economische middelen zijn beperkt, ook over mogelijk alternatieve hulpbronnen heeft deze groep verreweg de minste beschikking. Een belangrijke bevinding van dit rapport is dat het hier veelal om ouderen gaat: bijna 80 procent van het precariaat is ouder dan 50, en de helft zelfs ouder dan 65. Vanwege de toenemende vergrijzing en druk op de gezondheidszorg, wordt er in Nederland van ouderen in toenemende mate zelfredzaamheid gevraagd. Voor een substantieel deel van de Fryske ouderen (32 procent van de 65-plussers uit onze steekproef behoort tot het precariaat), zou deze roep om zelfredzaamheid weleens tot grote problemen kunnen leiden. Niet alleen hebben deze ouderen beperkte economische middelen om voor zichzelf hulp te organiseren, ook informele hulpmiddelen en mogelijkheden tot zelfredzaamheid, in bijvoorbeeld de vorm van digitale vaardigheden, hebben ze slechts beperkt. Voor een toekomstbestendig Fryslân lijkt het, met het oog op de grote en toenemende mate van vergrijzing, dus van groot belang om in beleid gericht op ouderen sterk rekening te houden met hun sociale uitgangspositie.

// LITERATUUR

- Anderson, T. L., Grunert, C., Katz, A., & Lovascio, S. (2010). Aesthetic Capital: A Research Review on Beauty Perks and Penalties. *Sociology Compass*, 4(8), 564-575. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2010.00312.x>
- Blane, D., Smith, G. D., & Bartley, M. (1993). Social Selection: What Does it Contribute to Social Class Differences in Health? *Sociology of Health and Illness*, 15(1), 1-15. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.1993.tb00328.x>
- Burt, R. S. (2000). The network structure of social capital. *Research in organizational behavior*, 22, 345-423. [https://doi.org/10.1016/S0191-3085\(00\)22009-1](https://doi.org/10.1016/S0191-3085(00)22009-1)
- CBS. (2024). *Statline: Bevolking; hoogstbehaald onderwijsniveau en regio*. Geraadpleegd op 3-4-2024, van <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85525NED/table?dl=A1AC1>
- IhvhO. (2016). *De Staat van het Onderwijs: onderwijsverslag 2014/2015*. Geraadpleegd op 13-5-2024, van <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2016/04/13/staat-van-het-onderwijs-2014-2015>
- IhvhO. (2019). *Rapport De Staat van het Onderwijs 2019: Onderwijsverslag over 2017/2018*. Geraadpleegd op 13-5-2024, van <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2019/04/10/rapport-de-staat-van-het-onderwijs-2019>
- Mackenbach, J.P. (2019). *Health Inequalities: Persistence and Change in European Welfare States*. Oxford: Oxford University Press.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Harvard University Press.
- Planbureau Fryslân. (2023a). *De samenstelling en verdeling van inkomens in Fryslân*. Geraadpleegd op 6-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/monitoren/inkomen/>
- Planbureau Fryslân. (2023b). *Demografische overgang in Fryslân*. Geraadpleegd op 6-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/monitoren/bevolking>
- Planbureau Fryslân. (2023c). *Gezondheidsverschillen in Fryslân*. Geraadpleegd op 6-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/monitoren/gezondheid/>
- Planbureau Fryslân. (2023d). *Meedoen en vertrouwen van inwoners van Fryslân*. Geraadpleegd op 6-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/monitoren/meedoen-en-vertrouwen-van-de-inwoners-van-fryslan/>
- Planbureau Fryslân. (2023e). *Welzijn in Fryslân*. Geraadpleegd op 6-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/monitoren/welzijn-in-fryslan/>
- Planbureau Fryslân. (2024). *Werk en arbeidspotentieel in Fryslân*. Geraadpleegd op 6-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/monitoren/werk/>
- Putters, K. (2019). *Veenbrand: Smeulende kwesties in de welvarende samenleving*. Prometheus, Amsterdam.

- Schnabel, P. (2018). *Met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht: Het gevoel in Nederland*. Prometheus, Amsterdam
- Van Dam, F., Beets, G., Jong, A. D., & Manting, D. (2015). *De Stad: Magneet, Roltrap en Spons; Bevolkingsontwikkelingen in Stad en Stadsgewest*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Vethaak, H. T., Jongen, E. L. W. (2024). *Stille wateren hebben diepe gronden: Een analyse van de inkomensverdeling en haar determinanten over de afgelopen veertig jaar*. Leiden Universiteit.
- Vrooman, C., Boelhouwer, J., Iedema, J., & Van der Torre, A. (2023). *Eigentijdse ongelijkheid: De postindustriële klassenstructuur op basis van vier typen kapitaal. Verschil in Nederland 2023*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Weber, M. (1921/1922). *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriß der Verstehenden Soziologie*. Tübingen

Planbureau Fryslân
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@planbureaufryslan.nl
www.planbureaufryslan.nl

Planbureau Fryslân wordt gesubsidieerd door de provincie Fryslân.

COLOFON

'Verskil in Fryslân', is een uitgave van Planbureau Fryslân.

Auteurs

Jolijn Hutjes
Chaïm la Roi
Nynke Slagter

Met medewerking van

Bernard Boorsma
Arlette Bickel

Eindredactie

Stephanie Brands

Uitgave

Planbureau Fryslân
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden